

Strategijske koncepcije

Pukovnik u penziji *VASILJE CERović*

U članku se razmatraju strategijske koncepcije u istorijskoj perspektivi i njihov savremeni izraz pod uticajem moderne tehnologije i društvenog razvitka. Sažeto su izložena teorijska uopštavanja Klauzevica, Meringa, Lidel Harta i Bofra o ovoj temi, s osvrtom na konkretne ratove, od onih u antičkom dobu do savremenih.

Ukazano je na osnovne elemente u strategijskim koncepcijama, kao i na osobenosti koje su izazvane posebnim uslovima i nejednakim mogućnostima zaraćenih strana. Komentarišu se i različita tumačenja istih strategijskih ideja pod uticajem promenjenih okolnosti i naročitih interesa. Pažnju autora privlači i pitanje o tome šta navodi stratezi praktičare na promenu svojih zamisli i postupaka u toku dugotrajnih ratova i kako koriste pouke koje nameću pobeđe protivnika.

Pod strategijskom koncepcijom podrazumevaćemo teorijski pogled na rat, a posebno na način vođenja rata. U istorijskoj perspektivi, strategijske koncepcije su interpretirane kao zamisli i praksa istaknutih vojskovođa, kao škola mišljenja koja uopštava iskustvo iz uspešno vođenih oružanih sukoba i kao sistematski istražena i sređena teorija strategije.

Za strategijske koncepcije se može reći da su nastale uopštavanjem iskustva. Iz pojedinih ratova izdvajani su postupci koji su donosili povoljan ishod, pa su, na osnovu toga, indukcijom, ustanovljena neka opšta pravila. Ali, kada se sakupio određen broj pravila i dostigao „kritičnu masu”, onda se intelekt stratega upustio u traganje za tim da li se ona mogu menjati i kako. Pogotovu stoga što je zapaženo da i odstupanje od pravila može biti korisno, budući da sila navika i lenjost duha navode i stratege da se kreću utabanim stazama.

U članku smo pokušali da izložimo karakteristične strategijske koncepcije i naznačimo kriterijume po kojima su teorijski sistematizovane. Uporedo s tim, nastojali smo da opišemo uslove u kojima su nastajale i da ih predstavimo kao intelektualni proizvod stratega koji u obličavanju svojih ideja nužno razmatra i naum protivnika.

STRATEGIJA UNIŠTENJA I STRATEGIJA IZNURIVANJA, NEPOSREDNA I POSREDNA STRATEGIJA

Pri razmatranju strategijskih koncepcija u istorijskoj perspektivi i nekih rezultata do kojih su došli istraživači i sistematičari ratne veštine, zapažaju se različiti nazivi kojima se manje-više tačno izražavaju njihove osnovne karakteristike. Tako su, na primer, Delbrik i, na njegovom tragu, Mering sumirali iskustvo iz istorije ratova u okviru dve različite zamisli i dva različita postpuka: strategije uništenja i strategije iznurivanja. Koren tih strategija našli su u antičkom dobu. U persijskim ratovima, po Meringu, u bitkama je traženo rešenje da persijski car osvoji Grčku ili da bude proteran oružjem. Nasuprot tome, peloponeski rat trajao je 22 godine bez rešavajuće bitke i završio se uzajamnim iznurivanjem i pustošenjem.

Fridrih Veliki je bio nesumnjivi poklonik strategije iznurivanja. Za njeno sprovođenje koristio je najamničku vojsku. Ratovalo se sporo, metodično, pri čemu se prednost nad neprijateljem zadobijala manevrima, dejstvom po njegovim delovima, napadom na komoru, zauzimanjem skladišta i iznuđivanjem ustupaka pritiskom. Bitke su prihvatane kao krajnje sredstvo, kada se nisu mogle izbeći i kada je bila u izgledu velika korist.

Napoleon je smatran izrazitim protagonistom strategije uništenja. Ona se zasnivala na masovnoj vojsci, koja je stvorena na osnovu opšte vojne obaveze, a izražavana je traženjem rešenja u odlučujućoj bici. Kako je primetio Klauzevic, Napoleon valjda ni u jedan rat nije pošao bez zamisli da svog protivnika potuče odmah, u prvom sudaru.

Razlika između strategije uništenja i strategije iznurivanja ustanovljena je prema njihovim ciljevima i sredstvima. Mering je smatrao da se strategija uništenja i strategija iznurivanja međusobno ne razlikuju kao viša i niža vrsta ratne veštine, već jedna drugu smenjuju prema postojećim istorijskim pretpostavkama, koje ne moraju biti, i nisu, uvek jednake. Tako je švajcarska strategija uništenja u 16. veku imala sasvim drugačije uzroke nego Napoleonova u 19. veku, a strategija iznurivanja 20. veka (kako se iskazala u prvom svetskom ratu) proizašla je iz uzroka različitih od onih koji su uslovili

strategiju iznurivanja u 18. veku. I pored toga, ne može se zanemariti činjenica da se te dve strategije mogu javiti u istom istorijskom razdoblju i da povoljan odnos snaga može navesti jednog stratega na traženje brzog rešenja u odlučnoj bici, a da suprotan razlog upućuje drugoga stratega na izbegavanje bitke.

Za Klauzevica je bitka suštinska karakteristika strategije. Po njegovim rečima, bitke su za rat isto što i plaćanje u gotovom u meničnom prometu. Pa ipak, on je zastao pred primerom Hanibala i Fabija: „Kad se, dakle, kaže da je Hanibal uzalud nudio bitku Fabiju, onda to, što se tiče Fabija, ne kazuje, doduše, ništa drugo do da bitka nije bila u njegovom planu, i po sebi ne dokazuje ni fizičku ni moralnu Hanibalovu nadmoć; ali što se tiče Hanibala, izraz je ipak tačan, jer kaže da je on zaista hteo bitku”. Ali, to izbegavanje bitke koju je Hanibal hteo i to što bitka nije bila u Fabijevom planu, što mu je donelo nadimak „kunktator” (oklevalo), dakle dve suprotne ideje u strategiji i njima saobraženi postupci, uzima se i za prototipove filozofskog i naučnog metoda uopšte. Britanski filozof Hjum ispitivao je Fabijev metod s najopštijeg stanovišta; „Ovde je, dakle, jedino podešno sredstvo, od kojeg se možemo nadati uspjehu u našim filozofskim istraživanjima, da napustimo dosadašnju kunktatorsku metodu, te da, umjesto da s vremena na vrijeme zauzimamo poneku tvrđavu ili selo na granici, umarširamo direktno prema glavnom gradu ili centru tih nauka, samoj ljudskoj prirodi, jer kad jednom budemo gospodari ovoga, možemo se svuda drugdje nadati u laku pobjedu”. Drugi Britanac, vojni pisac Lidel Hart, smatrao je, međutim da je „posredno prilaženje” u strategiji, čiji je prototip, na neki način, Fabijev postupak, životni zakon u svim oblastima i filozofska istina, da je ideja posrednog prilaženja tesno povezana sa svim problemima uzajamnog uticaja umova i najuticaj-niji činilac u ljudskoj istoriji. Navedena stanovišta, koja zalaze u okvire filozofskog metoda, ukazuju na činjenicu da su suprotna stanovišta neizbežni oslonci strategije. Maršal Saksonske je govorio: „Ne volim odsudne bitke, naročito na početku rata, i ubeđen sam da vešt vojnik može da vodi rat celog svog života a da ne bude primoran da bije bitku”. Nasuprot tome, Napoleon je tvrdio: „Nema ništa što bih više želeo od odsudne bitke”.

Lidel Hart je, za razliku od Klauzevica, koji je u prvi plan stavljao bitku, smatrao da strategov cilj nije toliko da traži bitku, koliko da stvori strategijsku situaciju koja će, ako sama po sebi ne donese odlučujući ishod, osigurati da se taj ishod postigne bitkom. On, dakle, ne isključuje bitku, ali umesto u prvi stavlja je u poslednji plan. Ta ideja, koju je Lidel Hart razradio kao teoriju strategije posrednog prilaženja, ima dubok koren. Nalazi se eksplicitno formulisana u fragmentu iz veštine ratovanja Sun Zia, najranijeg klasičnog pisca o ratu. Njegovi stavovi, u interpretaciji Lidela Harta, sažeti na kineski način glase: „Pokoriti neprijatelja bez borbe to je vrhunac strategije. Oni koji su vični ratu savlađuju neprijateljsku vojsku bez boja... U ratu je najvažnije napasti neprijateljevu strategiju, slabije rešenje je napasti njegovu vojsku, najgore je rešenje napasti gradove”.

Lidel Hart je u celokupnoj istoriji ratne veštine tražio, i nalazio, potvrdu za strategiju posrednog prilaženja, što se može smatrati i prilagođavanjem istorijskog materijala strategijskom mišljenju ustaljenom u britanskoj tradiciji. U stvari, svaka interpretacija ratnog iskustva sa osmatračnice koja je uzdignuta vremenskom distancom nosi i trag tog potonjeg vremena i njemu svojstvenog načina mišljenja i rasuđivanja.

U strategiji posrednog prilaženja razlikuju se dva sloja: sloj visoke strategije, čiji je cilj pronalaženje i ranjavanje Ahilove pete protivničke vlade; i sloj strategije koja teži da dejstvom na protivničkog komandanta oslabi borbenu snagu njegovih trupa. Zajedničko im je uverenje da psihološkim pritiskom na vladu neke države mogu da se potru svi njeni izvori i da se istovrsnim dejstvom na protivničkog komandanta može učiniti utisak koji će obeshrabriti za otpor i njega i njegovu vojsku. Sa tog stanovišta za Lidel Harta su najveći uspesi u primeni strategije posrednog prilaženja Hitlerove ofanzive koje su počinjale sa dva „D” (demoralizacija i dezorganizacija protivnika), jer posle njih dejstvo oružjem nije ni bilo neophodno.

Ali, kada je reč o operacijama, po mišljenju Lidela Harta i u fizičkoj sferi, posredan postupak obećava više nego neposredan. On tvrdi da je Hanibal preduzimao najrizičniji manevar da ne bi napao protivnika na položaju koji je ovaj izabrao; odnosno nastojao je da protivnika namami ili navede

na bitku na položaju koji prvobitno nije želeo. Stoga je obišao Arcijum, gde je bila ulogorena Flaminijeva vojska, i produžio dalje, a kada je Flaminije pošao za njim, priredio mu je, kod Trazimenskog jezera, najveću zasedu u istoriji.

U istom duhu, Lidel Hart je smatrao da su savezničke armije pretrpele neuspeh u ofanzivi ka Rajni, na zapadnom frontu, novembra 1944, prvenstveno zato što je ona izvedena divergentnim udarima, prema planu Amerikanaca, što su Nemci i očekivali, a ne koncentričnim udarom, kako su predlagali Britanci, koji bi za protivnika bio iznenađenje.

Strategija posrednog prilaženja, u interpretaciji Lidela Harta, podrazumeva pokret/manevar sopstvenim snagama, čije je kombinovano dejstvo sračunato na obmanjivanje neprijatelja, onemogućavanje njegove protivakcije i razdvajanje njegovih snaga. Kada je reč o „obmanjivanju” protivnika, Lidel Harta je, verovatno, inspirisao Makijavelijev stav o Kastrakaniu: „Ako je mogao ma šta da dobije na prevaru, nije nikada pokušao da to dobije silom, jer, govorio je, pobeda donosi slavu pobediocu a ne način na koji je zadobijena”. Kao i u politici, Makijaveli je i u strategiji isključivao etiku.

U strategiji posrednog prilaženja, međutim, pored mnogo tačnih opažanja, sadržane su i nedoumice, koje joj ne dopuštaju razvoj u sistematskoj formi, na kakav je pretendovao njen autor. Prva od njih sadržana je u pitanju zašto su stratezi i vojskovođe koji su primenom strategije posrednog prilaženja postigli nesumnjive uspehe, u drugoj situaciji ipak pribegavali strategiji neposrednog prilaženja, koja im je donela neopozive poraze. Tako je Lidel Hart, utvrdio da su i Napoleon i Hitler slično postupali i slično prošli. I Hanibal je, prema njegovom nalazu, mnogo pre njih, imajući za sobom pozitivno iskustvo iz čuvene bitke kod Kane, napustio svoj raniji način mišljenja hvatajući se, kod Zame, „za šipku namazanu lepkom”, koju mu je podmetnuo Scipion. Druga nedoumica je u činjenici da u svakom ratu koji duže traje vojskovođa koji usavršava strategiju i uvodi novine podstiče na to i svog protivnika, što podrazumeva i promenu strategijskog prilaženja.

I Bofr je, koristeći termine Lidela Harta, razlikovao neposrednu i posrednu strategiju, uzimajući za kriterijum način na koji se primenjuju. Tako im je dao i kompleksnije

značenje, ali i umanjio jasnoću i preciznost. Prema njegovom shvatanju, neposredna strategija se oslanja na nadmoćne vojne snage, a pobjedu traži ili u odlučnim bitkama na bojišnom polju, ili pomoću pretnji koje protivnika primoravaju na ustupke. Posredna strategija, pak, ne traži rješenje prvenstveno u sudaru oružanih snaga, već u političkom, ekonomskom i diplomatskom delovanju, koje može biti podržano i dugotrajnim vojnim akcijama slabijeg intenziteta.

Neposredna strategija se u Bofrovoj interpretaciji poklapa delimično sa strategijom uništenja, a posredna sa strategijom iznurivanja, pri čemu se dopušta i prelaz sa jedne na drugu, i kombinovanje fizičkog i psihičkog dejstva. Prema njegovom nalazu, Klauzevicova neposredna strategija inspirisala je vojskovođe prvog i drugog svetskog rata i još uvek vlada nad potencijalnim suprotstavljanjem nuklearnih snaga. Međutim, nema pouzdanog načina da se izbegne pogrešno odmeravanje mogućnosti. Bofr podseća na to da su Napoleonovi uspesi jače delovali na Klauzevica i njegove učenike nego nemoć da reši engleski i ruski problem. Slično tome, pobjede na evropskom kontinentu 1940. godine zasenile su nemoć Nemačke da pređe Lamanš, a gurnule su je u bezizgledan sukob sa Sovjetskim Savezom.

Kada je reč o efektima nuklearnog zastrašivanja po obrascu neposredne strategije, poznato je da su tako Sjedinjene Američke Države navele Sovjetski Savez da povuče rakete srednjeg dometa sa Kube. Ali, u ratovima na tlu Koreje i Vijetnama nisu na isti način primorale svoje protivnike da prihvate uslove mira na koje oni nisu pristali svojom voljom.

Posrednu strategiju Bofr je ilustrovao raznorodnim primerima u kojima je vrlo teško, ako ne i nemoguće, slediti isti obrazac. Na primer, Hitlerovo zauzimanje Austrije i, zatim, Čehoslovačke, svako u roku od 48 sati i u okviru očigledno agresivnog plana, nema ništa zajedničko s revolucionarno-oslobodilačkom borbom kineskog naroda, koja je trajala decenijama. I on je u navedenim primerima našao dva različita manevra, od kojih se jedan („manevr artišoke”) zasniva na vojnoj snazi, a drugi je (manevr iznurivanja) podstaknut vojnom slabošću. Zbog toga se oni ne mogu uverljivo koristiti za empirijsku konkretizaciju posredne strategije. Pokušavajući

da prevaziđe krutost dvojne podele, Bofr je otišao u drugu krajnost, gde je sve relativno, pa i podele. Ipak, ima nešto u prirodi rata što istraživačima sugerise dvojnu podelu koja se izražava fiksiranjem najočiglednije razlike.

Prema pokretljivosti ili dinamici borbenih dejstava, što se smatra bitnim određenjem, razlikuju se: strategija pozicionog i strategija manevarskog (pokretnog) rata. Po vremenskom trajanju u kojem se traži rešenje izdvajaju se: strategija munjevitog i strategija dugotrajnog rata. Prema kvalitativnoj razlici između konvencionalnih i nuklearnih snaga i sredstava izvedena je podela na konvencionalnu i nuklearnu strategiju, a stvorene su, u vezi s tim, i različite opcije i gradacije za upotrebu nuklearnog oružja u hipotetičnom nuklearnom ratu. Simptomatična je činjenica da je usavršavanje nuklearnog oružja ubrzavalo promenu strategijskih koncepcija. Tako je u SAD prvo formulisana (1) strategija masovne odmazde, zatim (2) strategija elastičnog odgovora, pa (3) strategija realističkog odvrćanja i (4) strategija isturene odbrane (evropsko ratište). Sve te strategijske mene Sovjeti su interpretirali uglavnom na dva načina: kao strategiju prvog i strategiju uzvratnog nuklearnog udara, naravno uvek u recipročnom obimu.

Pronalazak kosmičkog oružja proizveo je strategiju „rata zvezda”, odnosno strategijsku odbrambenu inicijativu.

Pored tih strategijskih koncepcija vodećih svetskih sila, ima i drugih koje su determinisane posebnim uslovima i samostalnim statusom pojedinih zemalja.

Francuska je, na primer, stojeći jednom nogom u NATO, a drugom na sopstvenom tlu, formulisala strategiju usmerene odbrane ili odbrane sa svih strana, sa osloncem na sopstvene oružane snage i bez nužnog naslanjanja na SAD i njen nuklearni štit. U tom strategijskom okviru Francuska je razvijala strukturu sopstvenih oružanih snaga po trojnom obrascu: okosnicu čine nuklearne snage, sa raketama interkontinentalnog dometa i megatonske moći, koje bi mogle da odvrte svakog ko bi ugrozio francusku teritoriju; drugu komponentu čine operativne jedinice, moderna armija osposobljena za dejstvo u nuklearnim uslovima, na tlu Francuske i van njenih granica, koja je borbeno gotova 365 dana u godini i 24 sata dnevno; treću komponentu čini teritorijalna odbrana,

sa zadacima unutar zemlje i obavezom da organizuje otpor u slučaju da neprijatelj zauzme deo francuske teritorije.

Jugoslavija, Švajcarska i Švedska, svaka na svoj način, izgradile su odbrambenu strategiju koja se oslanja na modernu operativnu armiju i masovnu organizaciju teritorijalne odbrane i civilne zaštite, u kojima se osigurava aktivno učešće u odbrani zemlje najvećeg broja ljudi.

Kina je u novim uslovima razvijala tradicionalnu strategiju narodnog rata, koju je zasnivala slično Francuskoj, na tri stuba: na konvencionalnoj i nuklearnoj snazi operativne armije, i na narodnoj miliciji, kao najmasovnijem elementu odbrambenih snaga.

Na sve te strategije tokom duge istorije ratova, uticali su izvesni činioci prema kojima su formulisane i imenovane. Pri tome su, ipak, značajne razlike koje su poticale od: (1) vojnog cilja rata (strategija uništenja i strategija iznurivanja), (2) trajanja rata (strategija munjevitog i strategija dugotrajnog rata), (3) pokretljivosti i komunikacija (strategija pozicionog i strategija manevarskog rata), (4) vrste sredstava (strategija konvencionalnog i strategija nuklearnog rata), (5) načina primene fizičkog i psihičkog elementa (strategija neposrednog i strategija posrednog prilaženja), (6) učešća vojske i naroda (vojna strategija i strategija narodnog rata).

Tako imenovane strategijske koncepcije nisu jedna od druge ograđene neprelaznim zidom, već su neke od njih čak jedna u drugoj sadržane, ili se međusobno prepliću. Ujedno, unutar navedenih razlika ocrtavaju se i druge, koje odvajaju ofanzivnu strategiju od defanzivne, i agresivnu od odbrambene. Postoje i promene strategijskih koncepcija pod pritiskom poraza, i obrnuto, pod uticajem pobeda. Do takvih promena dolazi u toku samog rata, i to na obema zaraćenim stranama: ona koja je počela ofanzivom primorana je da pređe u defanzivu, a ona koja je počela defanzivom okončava sukob ofanzivnim operacijama. Pobeđujući svoje protivnike, Napoleon nije mogao a da ih ne pouči kako da pojačaju svoju odbranu. Napredujući na evropskom i afričkom ratištu, Nemci su naoružavali i svoje protivnike veštinom protivofanzive, kao što su oni njih osposobljavali za odbrambene bitke koje su morali da vode u drugoj polovini rata.

OFANZIVA ILI DEFANZIVA – OSNOVNO PITANJE STRATEGIJE

Ofanziva i defanziva, svakako, čine bitan sadržaj strategije, a svaku od njih karakteriše preovlađujući metod. Kada se govori o ratu kao nastavljanju politike nasilnim sredstvima, i oružanoj borbi kao suštinskom obeležju rata, i borbenim dejstvima kao zasebnim delovima, odseccima oružane borbe koji čine nove celine, onda se neizostavno imaju na umu oružane snage strana u sukobu, ili njihovi delovi, od kojih su jedni u napadu, a drugi u odbrani. Uz to, postoji politički i vojni aspekt napada i odbrane. Agresor može biti naveden na to da se brani, u operativnim i taktičkim razmerama, iako je u strategijskoj ofanzivi, pa i da pređe u strategijsku defanzivu u slučaju neuspeha; branilac, pak, teži napadu kad god se za njega ukaže ili stvori prilika, i takođe računa na prelazak u strategijsku ofanzivu.

Ofanziva ili defanziva – to je osnovno pitanje za strategijsku orijentaciju, čiji značaj ne može biti iscrpen sve dok bude postojala i najmanja verovatnoća za izbijanje oružanih sukoba. Ali, i o tom pitanju postoje različita razmišljanja. Jedno, na primer, glasi; „Čovek koji bi bio u stanju da izjednači odbranu s napadom, bio bi pre bog nego ljudsko biće” (italijanski arhitekt Martini 1439–1502, posle uvođenja artiljerije). Drugo, pak utvrđuje nesumnjivu prednost odbrane: „odbrambeni oblik ratovanja je sam po sebi jači od napadnog”, a „potcenjivanje odbrane uvek je posledica jedne epohe u kojoj je izvestan način odbrane zastareo” (Klauzevic). I povodom revolucije formulisani su stavovi: da je defanziva smrt oružanog ustanka i da revolucija nešto vredi tek onda kada je u stanju da se brani (Lenjin). Šta sa tako oprečnim sudovima?! Izgleda da nema drugog puta osim da se oni ne tumače kruto, dogmatski, jer ni oni koji su ih davali nisu bili skloni kanonima, a njihovi tumači i interpretatori dopuštali su čak potpuno suprotna značenja u istim stavovima.

Klauzevic, na primer, iako je smatrao da je odbrana jači oblik ratovanja, ipak je uviđao da svaki način odbrane može da zastari, što znači da strateg koji bi robovao tom zastarelom načinu odbrane ne bi smeo da se nada pobedi. Naravno, isto važi i za onoga koji sve polaže u napad: bude li napadao na

način koji je poznat, moraće da računa s osvetom odbrane. Rečju, i napadač i branilac moraće da menjaju svoj postupak, ali će, pri tom, odbrana uvek imati veću korist od zemljišta, i u zaštiti i kao oslonac za aktivna dejstva. U stvari, odbrana je najjača kada se služi protivnapadom, a u savremenim uslovima ratovanja, kada je reč o načinu izvođenja, vrlo je teško povući jasnu granicu između odbrambenih i napadnih bitaka, bojeva i borbi.

Rat u Koreji i iransko-irački oružani sukob, koji su okončani na graničnoj liniji na kojoj su i otpočeli, mogu se uzeti kao iskustvo koje svedoči o odbrani kao jačem obliku ratovanja u savremenim uslovima. Istina, dinamika (pokretljivost) korejskog rata i dramatično pomeranje linije fronta sa severa na jug, pa sa juga na sever, i ponovo sa severa na jug – dokazuje i moć ofanzive i efikasnost protivofanzive. Ali, remi-ishod tog krvavog rata, u kojem je jedna strana računala na nadmoćnost svoje pešadije, a druga na vojnotehničku superiornost, prokomentarisano je i na način koji uzdiže odbranu kao jači oblik ratovanja: „Uspeh koji je pešadija postigla u vođenju odbrane koristeći se poljskom fortifikacijom bio je veći od uspeha koji je postigla artiljerija; tu više ništa nisu mogli da izmene ni tenk ni avion koji su pozvani u pomoć” (Ružeron). Navedena dva mišljenja o odbrani i artiljeriji, odvaja vremenska distanca od četiri i po stoleća. Prvo veliča moć artiljerije kao ofanzivnog sredstva, a drugo uzdiže moć odbrane iznad artiljerije (pa i tenkova i avijacije). Ali i kada je reč o svakoj od njih postoje suštinske razlike u tumačenjima i interpretacijama, koje izražavaju kolebanja koja postoje i u teoriji i u praksi.

Napoleon je tvrdio: „Načela rata su istovetna načelima opsade. Vatru treba koncentrisati na jednu tačku; čim se izvrši proboj, ravnoteža je poremećena i sve ostalo je beznačajno”. Lidel Hart je našao dve škole mišljenja u tumačenju te ideje. Prva je tumačila reči „jednu tačku” tako kao da je Napoleon mislio na *najjaču tačku*, jer se samo tako osiguravaju odlučujuće pobeđe; čim se slomi glavni neprijatelj, njegov će slom povući i pad drugog, koji je slabiji. Uz to tumačenje ide kritika da ono ne vodi računa o ceni uspeha i posledicama koje mogu proizaći iz odveć visoke cene. Druga škola tumači iste Napoleoneve reči tako da ofanzivu treba usmeriti na neprijateljevu

najslabiju tačku. Ali, i uz to tumačenje ide kritika da je najslabija tačka i najmanje važna, pa i da može biti namerno oslabljena ne bi li protivnika navela na pogrešan korak. Lidel Hart je sam našao treće tumačenje, koje na neki način obuhvata oba prethodna, ali ih time i poništava. Napoleon, prema njegovoj analizi nije mislio na tačku, nego na zglob koji je vitalan i osetljiv, što znači da podrazumeva i psihičko stanje neprijatelja, i njegov naglasak nije bio na rečima "jedna tačka", nego na reč „ravnoteža”.

Razlike u tumačenju iste strategijske ideje navode na razmišljanje o tome odakle one potiču. Možda otuda što su se u istoriji ratova mogli naći različiti primeri koji su pokazivali da koncentracija vatre može doneti uspeh i kada se usmeri na najjaču, i kada dejstvuje po najslabijoj tački, ili kada pogađa tačku (zglob) na kojoj je neprijatelj ne očekuje, usled čega gubi psihičku ravnotežu i sposobnost da se brani. A možda je bliže istini tumačenje da su sledbenici ili kritičari nejednako „čitali” Napoleona zbog drukčijih uslova u kojima su delovali i strategijskih problema s kojima su bili suočeni (odnos snaga, vreme i zemljište, karakter protivnika i dr.). Izleda da je celishodno objašnjenje u kojem su uvažene razlike u strategijskim uslovima i u njima se traži glavni uticaj na strategijske ideje i konkretna strategijska rešenja, bilo da ih je kreirao sam Napoleon, bilo da su to učinili njegovi sledbenici ili kritičari. Uz sav taj relativizam, koji se javlja usled različitih istorijskih uslova, postoje i izvesni trajni činioci koji utiču na promenu i razvoj strategijskih koncepcija. Prvi se tiču kvaliteta i kvantiteta ljudstva angažovanog u ratu, a drugi kvaliteta i kvantiteta ratne tehnike. Na osnovu iskustva savremenih generacija, oklopne i moto-mehanizovane jedinice na kopnu, u sadejstvu sa avijacijom i helikopterima, vazдушnim i pomorskim desantima, bile su osnovni činilac u dinamizaciji ratnih dejstava, pa time i u razvoju strategije manevarskog rata, nasuprot strategiji pozicionog rata iz ranijeg razdoblja, kada nije postojala takva ratna tehnika. Vojni pisci koji su uviđali značaj moderne ratne tehnike naročito su naglašavali prednosti koje se zadobijaju ubrzanjem kretanja na štetu druge strane. Prema tom shvatanju, najviša forma ratne tehnike ima i najveće izgleda na pobedu, budući da štedi vreme, a vreme je činilac koji upravlja tokom rata.

Sledeće nastojanje je usmereno ka kvantitativnom i kvalitativnom povećanju ubojne moći novih ratnih sredstava. Tako se stiglo do različitih nosača raketa interkontinentalnog doleta, sa termonuklearnim bojevim glavama, kojima se protivnik sigurno uništava u najkraćem roku. Pomoću tog oružja uobličena je strategija masovne odmazde. Osnovni nedostatak te strategijske koncepcije bio je u tome što je protivnik imao iste mogućnosti. Strategijsku situaciju koja je stvorena trkom u naoružavanju između SAD i SSSR najtačnije su predstavili američki nuklearni fizičari. Ajnštajn je, još pre proizvodnje termonuklearne bombe, predvideo mogućnost uništenja celokupnog života na Zemlji, jer trka u nuklearnom naoružavanju nema neki racionalni cilj, već u njoj svaki novi korak izgleda kao neizbežna posledica prethodnog. Openhajmer je nagoveštavao stanje u kojem će obe velike sile, i to svaka pojedinačno, moći da unište civilizaciju i život one druge, ali ne bez opasnosti po sopstveni opstanak: „Bićemo kao dve škorpije u flaši, od kojih je svaka u stanju da ubije drugu, ali dovodeći time u opasnost i sopstveni život”. Naučnici su išli ispred stratega–praktičara. Ali, svojim upozorenjima nisu zaustavili trku u naoružavanju. Štaviše, u toj trci nuklearne sile su stigle do tačke na kojoj je rizik od uzajamnog uništenja sasvim realan. Ipak, upozorenja naučnika doprinela su uzdržljivosti velikih sila od totalnog nuklearnog rata, u kojem bi sve bilo stavljeno na kocku. Međutim, time nisu bili osujećeni lokalni i regionalni ratovi, u kojima su velike nuklearne sile učestvovala neposredno ili posredno. U tim ratovima nije bilo nikakvog opravdanja ni motiva za upotrebu nuklearnog oružja najveće moći, a verbalne pretnje o mogućnoj upotrebi nuklearnog oružja nisu ih mogle sprečiti ni zaustaviti. Stoga se od krajnosti totalnog (neograničenog) nuklearnog rata prešlo na niže stepene, koji su izgledali prihvatljivi. Najpre je ogromno uvećan arsenal konvencionalnog naoružanja, a zatim je usavršavanjem nuklearnog oružja taktičkog i operativnog značaja najavljenja mogućnost ograničenog nuklearnog rata.

Nuklearna strategija sadrži delimičan otisak starog načina mišljenja, što znači i zastarelog strategijskog rasuđivanja. To se ogleda u predviđanju koncentričnog dejstva sredstvima najveće ubojne moći po izabranim ciljevima na teritoriji neprijatelja, kako je rađeno i konvencionalnim oružjem.

Prvobitno su ti ciljevi bili gradovi, potom najvažniji vojni objekti, prvenstveno protivnički nuklearni potencijal. Međutim, u tim predviđanjima zanemarena je činjenica da bi u slučaju dvostrane upotrebe nuklearnog oružja ljudski gubici i materijalna šteta, s kojima se mora računati, poništili svaki racionalni politički cilj. U prilog tome govorili su proračuni verovatnih žrtava na obe strane. Američki predsjednik Ajzenhauer predočio je opasnost koja pretila sledećim rečima: „Izgleda da smo danas svi svesni da bi totalan atomski rat praktično bio isto što i samoubistvo čovečanstva”. Ta opšta izjava prapraćena je navođenjem pretpostavljenih gubitaka u totalnom nuklearnom ratu na osnovu proračuna stručnjaka. Prvi takvi proračuni predviđali su „samo” 15 miliona poginulih i ranjenih Amerikanaca u prvoj fazi sovjetskog nuklearnog napada. Sledio je komentar da je to manje od 10 odsto američkog stanovništva, ali da daleko prevazilazi američke gubitke u drugom svetskom ratu, koji su iznosili 300.000 ljudi. Za umirenje, navođena je činjenica da je Jugoslavija u drugom svetskom ratu izgubila 10 odsto od 16 miliona stanovnika, pa ipak je izdržala rat i njeno društvo je opstalo. Prema potonjim proračunima, u hipotetičkom jednovremenom napadu 110 bombardera s termonuklearnim bombama na SAD bilo bi 70 miliona poginulih i ranjenih Amerikanaca, ili čak 82 miliona. U najpesimističkim proračunima, u kojima je uzimano u obzir širenje radioaktivnog dejstva pod uticajem vetrova, predviđani su gubici od nekoliko stotina miliona ljudi. Prema tom predviđanju, nuklearni napad na SSSR doveo bi do ogromnih gubitaka i u Japanu i na Filipinima, odnosno u Zapadnoj Evropi, zavisno od toga na koju bi stranu vetrovi poneli radioaktivni oblak. To i takvo saznanje o mogućim žrtvama navelo je nuklearne velike sile na uzdržljivost, i one su kod svih izbočina opasnosti od međusobnog nuklearnog obračuna (berlinska kriza 1961, kubanska kriza 1962) nalazile udubljenja za mirno sporazumevanje.

Razvojem nuklearnih sredstava, na izvestan način, potisnute su u zasenak mnogostruke i složenije pojave koje se tiču ponašanja ljudi i naroda u ratovima našeg doba. Kao da je ogroman porast čovekovih instrumentalnih moći u obliku nuklearnog oružja strahovite razorne snage potpuno natkrililo njegove moralno-političke motive i društvene oslonce. Proširi-

vanje nuklearnog arsenala projektilima srednje i male snage uvećalo je verovatnoću njihove upotrebe. U stvari, kako iskustvo pokazuje, nuklearna bolest u oblasti strategije se ne leči, već se jedna zamenjuje drugom.

Tako su SAD stigle, kako smo ranije samo spomenuli, do strategijske koncepcije koja je nazvana „strategijska odbrambena inicijativa” ili, popularno, „rat zvezda”. Ta nova sintagma protumačena je jednostavno, univerzalnim jezikom, – TV filma, kao način na koji se laserskim oružjem stacioniranim u kosmosu mogu uništiti protivničke ofanzivne rakete u letu. Tumačenje je donekle uprošćeno, ali ipak otkriva ono što je novo. Pri tom, atribut „odbrambena” uz strategijsku inicijativu treba uzeti uslovno, odnosno nije ispravno shvatiti ga doslovno. Ako se pretpostavi da kosmički laserski antiraketni sistem značajno poboljšava odbranu od raketnog napada, mora se pretpostaviti i da je strana koja ga poseduje stekla važnu prednost u globalnom odnosu snaga. To, drugačije rečeno, znači da efikasna antiraketna odbrana osigurava i efikasniju upotrebu ofanzivnih raketa.

Strategijska odbrambena inicijativa, koja se zasniva na novom oružju i novoj tehnologiji, navodi na misao da su se nauka i tehnologija ustoličile na mestu strategije i da pružaju njene nadležnosti. Odista, udeo nauke i tehnologije u strategiji sistematski se uvećava. To znači da strategija, proširujući oslonac na egzaktne nauke, stiče metodološke obrasce za nadmoćnost koja se može proračunati i za borbena dejstva koja se mogu kvantifikovati. Pa ipak, iz tih nauka dolazi i upozorenje da metodi koji se u njima primenjuju nisu pogodni za upotrebu u oblasti biologije i psihologije, kao ni u oblasti društvenih nauka, što znači jednim delom ni u oblasti strategije. Naravno, proširuju se i mogućnosti za merenje i kvantifikovanje društvenih pojava i procesa, ali je izvesnost pretpostavki i zaključaka koji se izvode na toj osnovi drugačija, tj. potpune izvesnosti ne može biti. U ratu, više nego u bilo kojoj drugoj delatnosti, važi pravilo probe i greške. Svaka strategijska ideja kada se sprovodi u život suočena je i sa mogućnošću neuspeha, ili, što je najčešći slučaj, delimičnog uspeha, a to nalaže prilagođavanje, odnosno promenu plana ili njegovu korekciju. Ali, kad se radi o nuklearnom oružju svaka greška može da bude fatalna.

Ideja o novom oružju kao izvoru strategijske nadmoćnosti stara je, valjda koliko i ratovi, i može se slediti u istorijskoj evoluciji. Težište strategijske nadmoćnosti pomeralo se sa kopna na more, pa u vazdušni prostor, da bi se u ovom, našem vremenu prenelo u kosmos ali se i u svakoj od tih prostornih dimenzija takođe pomeralo na različita borbena sredstva. Razlozi koji tu ideju održavaju uvek su i tehničke i društvene prirode. Tehničke prirode su stoga što se usavršavanjem postojećeg oružja ili stvaranjem novog povećava njegov domet, brzina dejstva i ubojna moć. Ta činjenica je vidljiva od koplja do interkontinentalnih raketa s nuklearnim bojevim glavama. Osim te kvantitativne, značajna je i kvalitativna strana. U prilog tome navešćemo filozofsko zapažanje o promeni koju je izazvao pronalazak baruta upravo time što je pomerio naviše domet oružja i tako povećao granicu distancionih dejstava (dejstava sa udaljenosti). Prema Hegelovom zaključku, pronalazak baruta umanjio je vrednost lične hrabrosti, jer je tada, kako je on pisao, najboljeg i najplemenitijeg mogao ustreliti izdaleka, iz skrovišta, kakav nitkov; nasuprot tome, stvorio je razumnu, promišljenju hrabrost, bez lične strasti, jer se, prema njegovim rečima, upotrebom puške puca u ono opšte, u apstraktnog neprijatelja, a ne u posebne individue.

Očividno je kompleksno značenje tog Hegelovog zaključka: psihološko, etičko i filozofsko, a sasvim je izvesno da ga je on izvukao iz dejstva u borbi izdaleka, i da je upravo takvo dejstvo i dovelo do kvalitativne promene situacije.

DOMINACIJA SREDSTAVA NAD CILJEVIMA U SAVREMENIM RATOVIMA

Savremeno oružje, s dometom koji dopušta gađanje svake tačke na našoj planeti, potpuno je promenilo prostornu i vremensku determinaciju borbenih dejstava. Kvalitativna promena koja je odatle proizašla očituje se u širenju borbenih dejstava preko dimenzija fronta, na nevojne objekte i civilno stanovništvo. Pri tome je Hegelov termin „apstraktan neprijatelj” dobio neslućenu konkretnu sadržinu: u savremenim ratovima žrtve nedužnih – žena, dece, starih – veći su od gubitaka među vojnicima. (Čuvena Pikasova slika „Gernika”

postala je umetnički simbol za ratna stradanja nezaštićenog stanovništva).

Prvi protagonisti vazdušnog rata najjasnije su izrazili strategijsku ideju o ofanzivnim dejstvima sa distance, tj. zamisao za izgradnju oklopljenog i gotovo neranjivog aviona dalekog doleta, koji bi nesmetano i nekažnjivo pustošio gradove i sela i masakrirao stanovništvo napadnute zemlje (Duet). Od tada se sve više razvija agresivna strategija, koja je izgrađena na ideji o nezavisnoj moći ratnog vazduhoplovstva, o vazdušnom i kosmičkom oružju, koje bi iznenada i za najkraće vreme moglo pretvoriti zemlju protivnika u prah i pepeo.

Razvoj savremenih ratnih sredstava, na koloseku blokovske trke u naoružavanju, stalno je usmeren na povećanje njihove ubojne moći, pokretljivosti i tačnosti u gađanju sa velike udaljenosti. Sastavni deo tog razvoja je i usavršavanje instrumentalnog izviđanja i osmatranja iz daljine. Savremeni izviđački sateliti, avioni i brodovi mogu da „zagledaju u tuđe dvorište” ne zalazeći u vazdušni ili pomorski prostor drugih zemalja. Mogu, čak, i da narušavaju tuđe granice ako zemlja kojoj se to čini nema mogućnosti da ih spreči. (Američki avioni U-2 nadletali su Sovjetski Savez sve dok on nije proizveo raketu zemlja-vazduh za dejstvo na avione koji lete na velikim visinama).

U tom pogledu novo je ogromno povećanje radijusa i intenziteta instrumentalnog izviđanja i osmatranja, što je savremenim oružanim sukobima donelo i naziv informacionih ratova. Promene su izražene terminima „rano upozorenje” ili „osmatranje-javljanje-navođenje-upravljanje”, kojima se izražava spregnutost uređaja za otkrivanje ciljeva i upravljanje vatrom. U tehničko-tehnološkom smislu, primena automatskih sistema oružja podleže određenim matematičko-fizičkim zakonitostima i pravilima postupka, koji se, upravo zbog suprotnih prostornih i vremenskih veličina (neophodnost da se na najvećoj udaljenosti dejstvuje za najkraće vreme) otimaju ljudskim refleksima. Tako je umnogome proširen prostor za računarsko, odnosno instrumentalno upravljanje borbenim dejstvima. To ne znači da je ljudski um isključen iz tog upravljanja, budući da on nalaže program mašinama koje „misle”, ali se u procesu opažanja, merenja i identifikovanja

objekata na koje se dejstvuje oružje kojim se ti objekti hoće uništiti aktivira i kreće autonomno. Drugačije rečeno, ljudski um je naveden na to da se potčini sopstvenom naučno-tehnološkom izumu, koji može i da izmakne njegovoj kontroli. Takvo stanje najpre zapada za oko u proizvodnji ratnih sredstava, ali se može zapaziti i u drugim oblastima proizvodnje (tzv. prljave tehnologije, izvesni lekovi u farmaciji i medicini, štetni preparati u sportu – anabolici). Tu su pojavu naučnici opisali tako da čovek može više nego što razume. A, opet, taj raskorak objašnjavan je skeptično sve većim teškoćama u nastojanju da se integrišu ljudske vrednosti, iskustva, znanja i pronalasci.

Potčinjenost novim oružjima, sa nesagledivim štetnim posledicama koje se samo mogu naslutiti, ukazala se jasno u slučajevima incidenata sa američkim nuklearnim bombarderom (u Španiji) i raketom s nuklearnom bojevom glavom (u SR Nemačkoj). Usled nekog nepredviđenog tehničkog nedostatka ili ljudske greške, može nenamerno biti aktivirano oružje velike ubitačne moći. Navedene tehničko-tehnološke uslovnosti objektivno deluju nezavisno od toga u čijim je rukama oružje. Dakle, bez obzira na filozofsku, ideološku, političku i društveno-ekonomsku osnovu. Trenutno je kosmičko lasersko protivraketno oružje u monopolskom posedu SAD, ali se može pretpostaviti da će do njega doći, pre ili posle, i druga velika sila, pa će mu i ona biti potčinjena na isti način. Moderna vojna tehnologija pokazuje najbližnje tendencije razvoja tamo gde se ideološki pogledi najviše razlikuju. Za ilustracije mogu se navesti dva slična primera: obaranje južnokorejskog putničkog aviona od sovjetske protivvazdušne odbrane i obaranje iranskog putničkog aviona od američkih pomorskih snaga u Persijskom zalivu. I jedan i drugi slučaj svedoče o tome kako moderno oružje, automatizmom i brzinom dejstva, otežava ispravku greške i dovodi do toga da se, posle svršenog čina, uvidi nešto što se nije želelo.

U strategiji ima osobit značaj razlika između mehaničke i elektronske tehnologije. Mehaničko oružje opisivano je kao produžetak šake, nokta i zuba (strela je produžetak šake i ruke, puška je produžetak oka i zuba). Nova elektronska tehnologija, međutim, nije produžetak našeg tela, već našeg centralnog živčanog sistema. Usled toga, moderna tehnologija

se ukazuje kao sredstvo za obradu iskustva i za uskladištenje i pospešivanje obaveštenja, pa se u takvoj situaciji, na određeni način, ona može smatrati oružjem. S te tačke gledišta i rat se može smatrati ili sagledati kao proces postizanja ravnoteže među nejednakim tehnologijama (Makluan).

U savremenim strategijskim razmatranjima tehnološki pristup strategijskoj problematici čini jednu vrlo jaku struju. Taj pristup stavlja na prvo mesto sudar modernih ratnih sredstava – raketa, borbenih aviona i helikoptera, ratnih brodova, tenkova, artiljerijskih oruđa. Usavršavanje i diverzifikacija konvencionalnog i nuklearnog oružja, koliko god izražavaju zahteve strategije, toliko joj se i nameću kao određujući činioci. Na to su podjednako uticale nauka, kao proizvodna snaga i moderna industrija. Obe dejstvuju na svim pravcima društvenog života, ali se na polju strategije najjasnije može videti kako se razmatranje pitanja rata i mira i odlučivanje o njima koncentriše u uskom krugu vojnih stručnjaka, političara i naučnika.

Primena nauke, kao proizvodne snage, i automatizacija proizvodnje, kako je još Marks nagovestio, ne vode nužno oslobađanju radnika, već naprotiv, radnik može da služi u tom automatizovanom procesu kao živi pribor. Taj daleki nagoveštaj je živa slika stvarnog stanja u najmoćnijim armijama savremenosti, s tom razlikom što je čovek postao živi pribor na oružju. Strategijske ideje izražavaju se matematičkim modelima u kojima materijal dobija prevagu nad moralom, egzaktni proračuni nad humanističkim obzirima. Tehnološki razvoj podupirao je strategijsko uverenje da se novim sredstvima može osigurati veća elastičnost funkcionisanja vojne sile, da se povećanjem vatrene moći i pokretljivosti, uvođenjem senzora, sistema veza i opreme za automatsku obradu podataka i upravljanje vatrom može smanjiti udeo ljudstva u borbi (Mičel Kler).

Uticaј tehnologije na strategiju povećavao se prema razvoju i usavršavanju novih ratnih sredstava. Te promene su se izražavale kumulativno, kao veliko ubrzanje ratnih dejstava. Blokofske armije sistematski povećavaju svoju pokretljivost, manevarsku sposobnost i vatrenu moć. Uporedno s tim, poboljšava se mogućnost njihovih komandi da prikupljaju obaveštenja o situaciji na ratištu, da ih procenjuju i na osnovu

toga, donose odluke. Na toj osnovi su na najviše mesto uzdignuta dva strategijska načela: načelo nadmoćnosti i načelo efikasnosti. Prvim se ističe materijalno-tehničko preimućstvo kao presudan činilac, a drugim se naglašava mogućnost izvršenja strategijskih zadataka u najkraćem roku. Tako utemeljena, strategija odslikava pre i više srodstvo s krutim geometrijskim obrascima nego što se naslanja na dijalektičko ispitivanje protivrečnosti rata.

Iskustvo posle drugog svetskog rata potvrđuje pretpostavku da zemlja koja raspolaže velikom vojnom silom lakše dolazi u iskušenje da je upotrebi kao sredstvo pretnje, pritiska, pa i agresije. Slično tome, stalnim razvijanjem novih ratnih sredstava povećava se njihova vatrena moć, pokretljivost i tačnost u gađanju s velike udaljenosti i ponovo oživljava sklonost ka jednostranim strategijskim zaključcima o mogućnosti novog izdanja munjevitog rata ili rata brze odluke. Pri tome se računa i na upotrebu nuklearnog oružja i širi polje za njegovu praktičnu primenu. Tako je između konvencionalnog i totalnog nuklearnog rata umetnuta verovatnoća ograničenog nuklearnog rata, a u okviru konvencionalnog rata, kao manje zlo, oružana intervencija.

U praktičnoj primeni, dominacija tehnologije u strategiji donosila je promenljive rezultate. Dugotrajni oružani sukobi kao što su bili oni u Vijetnamu i Alžiru, pokazali su da pretpostavke na kojima se ona zasniva nisu dovoljne za pobedu. U kratkotrajnim ratovima na Bliskom istoku izraelska armija je u borbama protiv armija arapskih suseda postigla delimične uspehe. Ali, u tim oružanim sukobima modernija vojna tehnologija bila je poduprta boljom obučenošću i većim borbenim iskustvom. Međutim, delimični uspesi izraelske armije nisu doveli do pouzdanog mira, već su, naprotiv, podstakli uzroke novih sukoba.

I oružane intervencije socijalističkih zemalja podstaknute su uverenjem o nesumnjivoj tehnološkoj nadmoćnosti i većoj efikasnosti. To ne može biti zamagljeno ideološkim razlozima i obrazloženjima. Sovjetska intervencija u Avganistanu i intervencija Vijetnama u Kampučiji posledica su uverenja da se modernim ratnim sredstvima može osigurati rešenje koje se nije moglo postići političkim uticajem.

Sledeći sopstvenu logiku, moderna vojna tehnologija rađa iluziju da se u laboratorijama i institutima može proračunati put i način za dobijanje rata. Druga strana iste medalje obećava da se tako, s osloncem na argumenat sile, lakše mogu iznuditi ustupci u političkim, ekonomskim i diplomatskim pregovorima. Ipak, u vezi s tim, s razlogom se postavlja pitanje da li se novim sredstvima može postići više nego sa starim. Pogotovu što se u svakom ratu na kraju ispostavi da je barem jedna strana bila rob iluzija. Otuda se nameće i pitanje da li više obećava politika sa pozicija sile, koju podupiru nova ratna sredstva.

U traganju za odgovorom na ta pitanja ne može se izbeći razmatranje opštih pouka iz starog i novog iskustva. To što je nekada mogla da postigne jedna topovnjača, sada ne uspevaju ni moderne armije od pola miliona vojnika, sa svim savremenim vidovima i rodovima oružanih snaga. Ako je tako, onda se savremeni ratovi, uz sav značaj moderne tehnologije, ne mogu reducirati na sredstva kojima se vode. Američko nastojanje u Vijetnamu bilo je usmereno na, tako reći, totalnu instrumentalizaciju celog ratišta, što se ogledalo u pokušaju da se ono preslika na elektronskoj operativnoj karti. Tako su, u stvari, tražena tehnološka rešenja za socijalna i politička pitanja koja su inspirisala Vijetnamce u revolucionarnoj i oslobodilačkoj borbi. Može biti da se „metež” partizanskog rata javio kao najmanje očekivana protivteža tehnološkoj sigurnosti, ali i kao protivteža kojoj je najteže doskočiti. Savremene strategijske koncepcije, koje se obrazuju pod pretežnim uticajem novog oružja i opreme, suočene su sa strategijom partizanskog rata, odnosno narodnog rata, koja nije uokvirena tehnološkim ramom. Uprkos materijalnoj oskudici, koja je njen redovni pratilac, ona ipak ima više mogućnosti zbog kombinovanja vojnih s ekonomskim i političkim aktivnostima. Od korejskog rata, s početka pedesetih godina, mnogi razlozi ukazuju na to da se spoljnim nasiljem ne mogu veštački ubrzavati procesi društvenih promena za koje nisu sazreli uslovi, niti se tim putem mogu zaustaviti takve promene tamo gde im je došlo vreme. Jednostavno rečeno, poboljšanje ratnih sredstava nije dovoljno da bi se njima, na principu efikasnosti i nadmoćnosti, postizali željeni politički ciljevi. Tehnološka prevlast u strategiji ne uspeva da ovlada oružjem

koje je stvorila; najviše što joj je pošlo za rukom to je da se prilagođava uslovima koje to oružje oubličava. U tome se nazire slabost te strategije, ali u tome je i njena snaga. Ako nije u stanju da postigne pobedu, ona ume da se čuva od poraza. Amerikanci u Vijetnamu i Sovjeti u Avganistanu nisu uspeli da protivniku nametnu svoju volju, ali na povlačenje nisu bili navedeni porazima u borbi, niti gubicima u ljudstvu ili obimom materijalne štete. Naprotiv, i ljudske žrtve i materijalna šteta bili su višestruko veći na suprotnoj strani. Na primer, u Vijetnamu je poginulo nešto više od 50.000 Amerikanaca, a na drugoj strani život je izgubilo više od dva miliona ljudi; za vreme tog rata nijedna američka kuća nije srušena usled ratnih dejstava, a u Vijetnamu je srušeno ili spaljeno sve što je na bilo koji način moglo koristiti partizanima. Pa ipak, tehnološki slabija strana ostala je psihički i moralno izdržljivija od protivničke. To se dogodilo, svakako, zbog toga što je prva imala jak motiv za svoju borbu, dok je druga morala taj motiv da izmišlja, pa i da ga prikriva, uzdajući se u tehnološku snagu.

Vijetnamski sindrom u SAD i avganistanski sindrom u SSSR-u izazvali su, izgleda, veliko preispitivanje strategijskih koncepcija. Ispostavilo se da nove strategijske ideje, koje se formiraju pod pretežnim uticajem moderne vojne tehnologije, moraju da se suoče i sa strategijskim idejama koje se rukovode drugim i drugačijim merilima, koja nisu uokvirena tehnološkim ramom. Velike sile su u uzajamnom tehnološkom nadmetanju na vojnom polju stigle do kosmičkog oružja, ali nisu mogle da se odvoje od prizemnih, ovozemaljskih strategijskih problema. Postoji antička anegdota o filozofu koji je, zagledan u kosmos, pao u bunar, na veliko čuđenje svoje sluškinje, koja se upitala zašto gleda u nepregledne visine, kad ne vidi korak pred sobom. Ta nezgoda zanesenog filozofa nije odvratila ljudski pogled od kosmosa, ali je i upitanost njegove sluškinje sačuvala smisao. Ako je sudbina filozofa bila uvek u tome da budu mereni merom običnih ljudi, s jačim razlogom se može reći i da su ideje stratega izložene njihovom procenjivanju i sudu, a od toga, ne samo od strategijskih ideja, umnogome zavisi i njihovo ponašanje u borbi.

Istraživači strategijskih koncepcija tragali su kroz istoriju za njihovom trajnom osnovom. Prema jednima, promene u

naoružanju i opremi, koje su, po pravilu, i nastajale na osnovu promenjenog načina proizvodnje, donosile su nove strategijske koncepcije. Drugi su, pak, smatrali da novo oružje nije samo proizvod industrije već i uzrok njenog razvoja, podsećajući tako i na mogućnost drugačijeg redosleda pojava. Treći su zapazili da i oskudica u naoružanju i opremi podstiče i razvoj strategijskih koncepcija, jer se kod svih ukazuje veza između raspoloživog naoružanja, odgovarajuće vojne organizacije i iz tog izvedene strategijske koncepcije. Za razliku od tog tumačenja, postoji i škola mišljenja prema kojoj je psihički (i moralni) činilac najstalniji i menja se samo njegov stepen, dok je fizički činilac bitno različit u gotovo svakom ratu i svakoj vojnoj situaciji. To se tumačenje oslanja na činjenicu da se čovekova priroda vrlo malo menja, osobito reagovanje na opasnost. Ukratko, strategijske koncepcije, su izvođene i iz čisto teorijskih razmatranja i iz vrednosti transcendentalnih moralnih ideja. Naravno, i ta tumačenja nisu prošla bez kritičkih poricanja. Tako je, navođena neobična primedba da Napoleonovu strategiju nije „izmislio” čovek po kome je dobila ime, već da je nastala sama od sebe u američkom ratu za nezavisnost. Istoričari koji su mnogo držali do vrednosti transcendentalnih moralnih ideja kojima je nadahnuta armija, nalazili su izvor njene čvrstine u sigurnim finansijskim sredstvima kojima je održavana. Tako je njihov idealizam bio postavljen materijalističkom postavom. A, opet, niko objektivno nije poricao da je borbeni duh i moral Napoleonove armije bio činilac koji je pre i više osiguravao njenu nadmoćnost nad vojskama feudalne Evrope nego bilo koji tehnički pronalazak, pa je taj revolucionarni duh bio i osnov njene strategije. S još jačim razlogom može se govoriti o borbenom duhu i moralu savremenih revolucionarno-oslobodilačkih vojski, kao činiocu strategijskih koncepcija koje se uspešno nose sa strategijskim koncepcijama zasnovanim na višestrukoj vojnotehničkoj nadmoćnosti.

Savremeno društvo, po svojoj strukturi, besкраjno je složenije od društva iz razdoblja drugog svetskog rata. A tako je i sa svim društvenim pojavama, uključujući i rat i strategiju. Vreme u kojem živimo je nesumnjivo vreme specijalizacije i subspecijalizacije, a strategija iziskuje da različite ljudske sposobnosti, individualne i kolektivne, budu obuhvaćene u

celini. Suština strategijskih koncepcija ne može se shvatiti na osnovu nekoliko teorijskih načela, već se treba udubiti i u istorijski tok njihovog razvoja, a njihova vrednost ispravnije će biti odmerena ako se prosuđuje prema posledicama, umesto prema načelima. Prihvati li se pretpostavka da čisto teorijska razmatranja ne mogu izazvati suštinske promene i inovacije u strategijskim koncepcijama, nezavisno od tehničkih, organizacijskih i moralno-političkih uslova, čiji okvir ne mogu preskočiti, ne može se odbaciti činjenica da pamet i glupost u strategiji, kao i u svakoj drugoj delatnosti, čine svoje. Setimo se Lenjinovih reči o pametnom idealizmu i glupom materijalizmu, s napomenom da je ta podela mnogo šire rasprostranjena i da upotrebljeni atributi menjaju mesto.

S U M M A R Y

STRATEGIC CONCEPTS

The article reviews strategic concepts in their historical perspective and their contemporary expressions under the influence of modern technology and development of society. In a condensed form are presented their theoretical generalizations given by Clausewitz, Liddell Hart and Beaufre, together with brief reviews of some wars, from the ancient times till our epoch.

Basic elements of strategic concepts are pointed out, as well as specificities caused by specific conditions and different capabilities of belligerents. Different approaches and interpretations of the same strategic ideas under the influence of changed circumstances and particular interests are commented. The author's attention is drawn also to the reasons which lead the practical strategists to change their ideas and procedures in the course of long-drawn wars, and also to the ways in which they make use of lessons imposed by victories of adversaries.

R É S U M É

LES CONCEPTIONS STRATEGIQUES

Le présent article traite des conceptions stratégiques dans leurs perspective historique et des formes d'expression contemporaines de ces premières dues à la technologie moderne et au développement social. Sont présentées succinctement les généralisations théoriques sur ce thème faites par Von Clausewitz, Meiring, Liddell Hart et Boffre, de même que les aperçus de guerres concrètes, depuis l'antiquité à l'époque contemporaines.

L'auteur indique les principaux éléments des conceptions stratégiques ainsi que les spécificités dues à des conditions spéciales et aux capacités inégales des parties en guerre. L'auteur offre aussi son commentaire des différentes interprétations des mêmes idées stratégiques qui résultent des circonstances changées et d'intérêts particuliers. Au centre de l'attention de l'auteur se trouve aussi la question de savoir pourquoi les stratèges praticiens ont modifié leurs idées et leurs démarches au cours de guerres durables et comment il exploite la leçon imposée par les victoires ennemies.

РЕЗЮМЕ

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ КОНЦЕПЦИИ

В статье рассматриваются стратегические концепции в исторической перспективе и их современное выражение под влиянием современной технологии и общественного развития. Сжато излагаются теоретические обобщения Клаузевица, Меринга, Лидел Харта и Воффа, относящиеся к этой теме, причем дается и обзор конкретных войн, начиная с антических, вплоть до современных.

Указывается на основные элементы в стратегических концепциях, а также на характеристики, вызываемые особыми условиями и неодинаковыми возможностями воюющих сторон. Комментируются различные толкования одних и тех же идей под влиянием измененных обстоятельств и особых интересов. Внимание автора привлекает и вопрос о том, что заставляет стратегов практиков менять свои замыслы и приемы в ходе продолжительных войн и каким способом они пользуются поучениями, навязываемыми победами противника.